

การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน

INTEGRAL RESOLVING POVERTY PROBLEM BY COMMUNITY ORGANIZATION

สมทรง บรรจงธิดิตานต์ สุทธิดา แจ่มใส ไวท์ และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์
Somsong Banjongthithitan , Sutida Jamsai Whyte, and Preecha Piampongsan

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
จังหวัดอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การศึกษาการบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวทางสังคมที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน และศึกษารูปแบบวิธีการ บูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากกรณีศึกษา 3 กรณี ประกอบด้วย หมู่บ้านบุกลาง หมู่ 10 ตำบลบุเปือย อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านหนองพระ หมู่ 7 ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านนาดัน หมู่ 2 ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ โดยใช้กรอบการศึกษา จากสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจน ในมุมมองของ ทฤษฎีภาวะทันสมัย และแนวคิดการปรับตัวและวิธีการแก้ปัญหาความยากจน เก็บรวบรวมข้อมูลจาก แหล่ง ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความ

ผลการศึกษาพบว่า ความยากจนได้กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดคนจนขึ้นในสังคม และการ แก้ไขปัญหาความยากจนไม่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขได้เพียงด้านใดด้านหนึ่งเพราะการ สังคม และความทับซ้อนของปัญหามีปัจจัยสาเหตุร่วมหลายมิติ หมู่บ้านบุกลาง หมู่บ้านหนองพระ และหมู่บ้าน นาดัน ได้ใช้วิธีการบูรณาการองค์กรชุมชนและโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็น พหุทางสังคมที่ดำรงอยู่ ได้ ถูกนำมาประยุกต์ปรับใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน ผ่านการจัดตั้งองค์กรชุมชน ลักษณะสถาบันการเงินชุมชน และการดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และภายใต้วิธีการ บูรณาการองค์กรชุมชน ที่มีความสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมของ ประชาชน การบริหารจัดการองค์กรชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคม ส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิด ศักยภาพด้านงานพัฒนา มีขีดความสามารถจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่าง ยั่งยืน มั่นคง ด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับครอบครัวและหมู่บ้าน อาทิ การแก้ไขปัญหาหนี้สิน การ ประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม การสืบสานภูมิปัญญา ก่อเกิดการเกื้อกูลและยึดโยงให้ ครอบครัว หมู่บ้านไม่ล่มสลายไปพร้อมกับกระแสการพัฒนาประเทศ เพื่อก้าวไปสู่การสร้างสังคมทันสมัย

ABSTRACT

The study of integral resolving poverty problem by community organization aimed to investigate processes of adaption, potential enhancement for strong organization, patterns and approaches of integral resolving poverty problem by community organization. This study, conducted qualitatively, applied three cases. The first case was conducted in Bu Klang village located in Moo 10, Bu Pueai sub district in Nan Yuen district in Ubon Ratchathani province. The second case was Nong Phra village located in Moo 7, Siew sub-district, Pho Si Suwan district in Sisaket province. The last case was Na Doon village located in Moo 2, Pueai sub-district, Lue Amnat district in Amnat Charoen province. The study was conducted under the scope of dimensional characteristics, statuses, and causes of poverty problem under the views of modernization theory, adaption concept, and poverty problem solutions. Data was collected by documents, field work activities, deep interview, focus groups, and participant observation. The collected data was analyzed and synthesized by interpretation.

The findings indicated that the poverty problem resulted in the increase of poor people and the problem could not be resolved by the factor because of prolongation and complexity of multidimensional causes. Bu Klang, Nong Phra, and Na Doon villages applied the integration for the community organization and village development projects, which was a social capital in the villages. The integration was also employed as machinery to drive poverty problem solution, leading to establishment of the community organization with financial institutions in the communities and operation of village development projects with activities for improvement of quality of people's life. The integral development also supported learning processes, people participation, community organization management, social networks, and efficient development planning, consistent with contexts of the villages. Thus, people in the communities held potentials for development and abilities for resolving problems by themselves and self-reliance, resulting in sustainable development and social and economic security of their families and villages. For example, people could resolve their debt problems, had occupations, enhanced their quality of life and environment, kept on local wisdoms, patronized and sustained family institutions, and prolonged the villages along with development dynamics. All of these developments reached to modern societies.

คำสำคัญ

ความยากจน การบูรณาการ องค์กรชุมชน การปรับตัว

ความสำคัญของปัญหา

กระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเทศไทย ส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาแห่งรัฐ เพื่อก้าวไปสู่การสร้าง ความทันสมัย กอปรกับการจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในปี พ.ศ. 2502 เป็นแรงผลักดันนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 ซึ่งเป็นแผนแม่บทกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและการลงทุนของประเทศ เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพประชาชนให้สูงขึ้น ภายใต้การมุ่งเน้นให้ความสำคัญการเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้ประชาชาติ โดยนำปัจจัย พุทธทางสังคม ประเทศมาสนับสนุนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและบริการ (พิทยา ว่องกุล, 2545) และภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาและการลงทุน ดังกล่าวนี้อาจได้ส่งผลกระทบการพัฒนาประเทศมีอัตราการเติบโตด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนเพิ่มขึ้น การส่งออกสินค้าและผลิตภัณฑ์บางชนิดสามารถส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของโลก

อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิดการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวไปสู่การสร้าง ความทันสมัยด้านเศรษฐกิจนี้ กลับเป็นประเด็นทางสังคมที่ถูกกล่าวถึงเรื่องการกระจายการพัฒนาและความเท่าเทียมทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์กับอัตราการเติบโตด้านเศรษฐกิจ เพราะผู้มีส่วนได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้ กลับเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกภาคอุตสาหกรรมและบริการ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับคนกลุ่มน้อยขณะที่คนกลุ่มใหญ่ในภาคเกษตรกรรมไม่ได้รับประโยชน์จากความเจริญ (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, 2533) และไม่สามารถเข้าถึงทุนทางสังคม ได้อย่างยุติธรรมทั้งยังถูกขีตกรอบเป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคมเพราะนโยบายการส่งเสริมภาคเกษตรกรรมจากภาครัฐบาลนับอดีตถึงปัจจุบัน มักก่อปัญหาทางสังคมและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตจากเกษตรกรรมดั้งเดิมมีวัฒนธรรมการผลิตที่ร้อยรัดความสัมพันธ์ทางสังคม เป้าหมายการผลิตมุ่งเน้นการบริโภคในระดับครัวเรือนและชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ต้องปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้าพึ่งพาตลาดโลก มีลักษณะเป็นเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่ใช้เทคนิค วิธีการ เครื่องจักรกล สารเคมี ในกระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตและผลผลิตถูกป้อนสู่ระบบตลาดมากกว่าการบริโภคในครัวเรือน

กล่าวได้ว่า แบบการผลิตเกษตรกรรมแผนใหม่ ภายใต้นโยบายการส่งเสริมจากภาครัฐบาล กลับเป็นปัจจัยสาเหตุที่นำไปสู่การทำลายฐานทรัพยากร คุณภาพชีวิต และสร้างความขัดแย้งทางสังคมระหว่างประชาชน เพื่อแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ซึ่งเป็นวิกฤติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนต้องประสบกับความแร้นแค้นมีภาระหนี้สินเพิ่มพูน บางครอบครัวต้องสูญเสียที่ดินทำกินและตกอยู่ภายใต้วงจรความยากจน (วิทยากร เชียงกูล, 2547) ดังนั้น ภาคเกษตรกรรมพื้นที่ชนบท ที่เป็นพลังการผลิตหลักของประเทศ จึงมีวิถีการผลิตที่อ่อนแอไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะต่อมา

การตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้ นโยบายการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่การสร้าง ความทันสมัยนี้ กลับเป็นแรงผลักดันนำไปสู่การปรับตัวของประชาชนผู้มีสถานะอ่อนแอทางเศรษฐกิจ ฐานะยากจนมีอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เรียนรู้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางและรูปแบบการแก้วิกฤติปัญหาความเดือดร้อนในระดับหมู่บ้านให้ประชาชนมีขีดสามารถ

พึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากภาครัฐบาลหรือหน่วยงาน และวิธีสำคัญที่หมู่บ้าน
บุกลง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี บ้านหนองพระ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ
และบ้านนาคุณ อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งเป็นกรณีศึกษา ต่างได้ดำเนินการ คือ การ
สร้างกลไกทางสังคม เพื่อนำไปสู่การจัดการแก้ไขวิกฤติได้อย่างยั่งยืนและมีความสอดคล้องกับ
กระบวนการปรับตัวด้วยการรวมกลุ่มประชาชนจัดตั้งองค์กรทางสังคมรูปแบบองค์กรชุมชน ทำหน้าที่
ขับเคลื่อนการแก้วิกฤติปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ในระดับครัวเรือนและหมู่บ้าน ซึ่งหมายถึง องค์กร
ชุมชน ที่จัดตั้งดำเนินกิจกรรมนี้ ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมให้ประชาชนผู้ประสบปัญหาได้หันกลับมา
ทบทวนและเรียนรู้วิธีการจัดการแก้ไขปัญหาด้วยพลังของตนเองอย่างมีเป้าหมาย โดยเฉพาะประเด็น
ความยากจนที่เป็นปัญหาหลักของประเทศและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนในทุกระดับของ
สังคม และภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวเช่นนี้ การศึกษา การบูรณาการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วย
องค์กรชุมชนผู้ศึกษามีความสนใจที่จะค้นหาและอธิบายถึง กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านที่มี
ความสัมพันธ์กับการพัฒนาความเข้มแข็งและการดำรงอยู่ของหมู่บ้านนั้นมีมิติเรื่องใดบ้าง และวิธี
การบูรณาการองค์กรชุมชนนั้นมีปัจจัยและขั้นตอนอย่างไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา
ความยากจนในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นของหมู่บ้านกรณีศึกษา ได้อย่างแท้จริง

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

การพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญความทันสมัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อ
วิถีความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะหมู่บ้านพื้นที่ชนบทต้องประสบภาวะล่มสลาย ขาดความสามารถใน
การจัดการปัญหาและไม่สามารถพึ่งตนเองได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน
2. เพื่อศึกษาการบูรณาการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยองค์กรชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาคครั้งนี้ ได้เลือกใช้วิธีวิทยาการวิจัย แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา และสามารถให้รายละเอียดหัวข้อ
การศึกษาในเชิงลึก และการได้ข้อมูลที่มากเพียงพอที่จะทำให้ทราบปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ มีส่วน
เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การอธิบายผลการศึกษา และสามารถนำเสนอตัวแบบกระบวนการดำเนินงานของ
องค์กรชุมชน มิติดการบูรณาการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจนได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

วิธีการและขั้นตอนการเลือกพื้นที่

ในการศึกษานี้ ได้เลือกใช้ วิธีวิทยาการวิจัย แนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ และได้เลือกเน้น
รูปแบบของกรณีศึกษา (Case Study Research) มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา ภายใต้ขอบเขตสถานที่ เวลา
บุคคล และกลุ่มบุคคล ที่ได้กำหนดไว้ (Yin, 2003) และ (Leedy, 1997) ทั้งยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
ของการศึกษา เพราะจะนำไปสู่การอธิบาย กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้าน และวิธีการบูรณาการองค์กร

ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับหมู่บ้าน และดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากเครื่องมือเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1) ข้อมูลจากเอกสาร ประกอบไปด้วย ข้อมูลในระดับพื้นที่ ที่ได้จากเอกสารของหมู่บ้านจัดทำรวบรวมไว้แล้ว อาทิ ประวัติหมู่บ้าน แผนที่หมู่บ้าน แผนพัฒนาหมู่บ้าน รายงานสถานภาพองค์กรชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีความสำคัญกับการอธิบายบริบทของหมู่บ้านในมิติต่างๆ

2) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นการออกแบบสร้างเครื่องมือการจัดเก็บข้อมูล โดยมีแนวคำถามเป็นหลัก แต่ให้อิสระผู้ให้ข้อมูลที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างลึกซึ้ง มีความละเอียด แต่ตรงวัตถุประสงค์และกรอบการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการออกแบบการจัดเก็บข้อมูล โดยมีผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วยตัวแทนองค์กรชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้าน มาร่วมประชุม ในประเด็นหัวข้อ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าสนทนา ได้อภิปราย สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่อิสระแต่ต้องไม่กระทบต่อผู้อื่น

4) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) เป็นการเก็บข้อมูลในพื้นที่กรณีศึกษา โดยการใช้ชีวิตอยู่ร่วมและทำกิจกรรมในพื้นที่ เป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงเชิงปรากฏการณ์ ในมิติความเชื่อทางสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา ครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ควบคู่ไปกับการตรวจสอบความถูกต้องตามประเด็นการศึกษา จากการใช้เครื่องมือข้อมูลแต่ละแบบจะถูกนำมาจัดระบบและหาความหมายแยกองค์ประกอบ และหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจ ต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ว่ามีลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อใดจึงเกิด ใครมีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง เกี่ยวข้องอย่างไร และมีปัจจัยแวดล้อมในการเกิดขึ้นของสถานการณ์ นั้น ในลักษณะใด โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) (สุรางค์ จันทวานิช, 2549) ซึ่งการเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ลักษณะ เนื่องจากบริบทในพื้นที่ศึกษามีความแตกต่างกัน ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษา ทำการตรวจสอบข้อมูลใน 2 ระดับ คือ 1) ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล ในลักษณะสามเส้า คือ การพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูล ที่ได้จัดเก็บตามการออกแบบเครื่องมือการศึกษา ว่า มีความสมบูรณ์ น่าเชื่อถือหรือไม่ ใน 3 ลักษณะ คือ เวลา สถานที่ และบุคคล 2) การยืนยันข้อมูล โดยการคืนข้อมูลให้หมู่บ้านกรณีศึกษาได้เพิ่มเติมความสมบูรณ์ข้อมูลด้วยวิธีการจัดเวทีประชาคมเพื่อยืนยันความถูกต้อง และหมู่บ้านกรณีศึกษาสามารถนำข้อมูลดังกล่าว ไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาปรากฏผลดังนี้

1. กระบวนการปรับตัวที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน

กระบวนการปรับตัว เป็นกลไกงานพัฒนามีมิติต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพลิกฟื้นแก้วิกฤติปัญหาในระดับหมู่บ้านกรณีศึกษา ให้สามารถดำรงอยู่และประชาชนมีขีดความสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้าน

เศรษฐกิจและสังคม ซึ่ง กระบวนการปรับตัว ดังกล่าว มีปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและสร้างความเข้มแข็ง สรุปได้ คือ

1.1 ปัจจัยทางสังคมในมิติที่เกี่ยวข้องกับ คน กลุ่มสังคม ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีแบบแผนในระดับหมู่บ้านกรณีศึกษา ต่างร่วมกันกำหนดเป้าหมาย สร้างอุดมการณ์ ความเชื่อ ผ่านกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวเข้าร่วมกิจกรรมงานพัฒนา คือ การรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรทางสังคมรูปแบบองค์กรชุมชนจำนวน 50 องค์กร มีบทบาทขับเคลื่อนงานพัฒนาของหมู่บ้านที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

1.2 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจในมิติที่เกี่ยวข้องกับวิธีการผลิตและยังชีพ ภายใต้กระบวนการปรับตัวด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านกรณีศึกษา ได้ดำเนินการสรุปทบทวนของปัญหาอุปสรรค เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางและรูปแบบการจัดการปัญหา โดยให้ความสำคัญและใช้ทุนทางสังคมประกอบด้วย ทุนภูมิปัญญา ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร มาประยุกต์ใช้เป็นวิธีการจัดการปัญหาด้านการผลิตและการยังชีพของประชาชนในระดับหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังกรณี การจัดตั้งสถาบันการเงินหมู่บ้าน และการจัดตั้งธนาคารข้าวชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรชุมชน ดังกล่าวนี ที่มีบทบาทขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาอุปสรรคและนำไปสู่การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้าน ให้มีขีดความสามารถพึ่งตนเองด้านเงินหมุนเวียน การออมทรัพย์ การพัฒนาอาชีพ การจัดสวัสดิการชุมชน ได้อย่างมั่นคงมีความยั่งยืนต่อการจัดการปัญหาในระดับหมู่บ้าน

1.3 การสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นกระบวนการปรับตัวในมิติภาคีความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายงานพัฒนา โดยหมู่บ้านกรณีศึกษาได้เปิดพื้นที่ทางสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมด้านงานพัฒนาระหว่างประชาชนในหมู่บ้านกับหน่วยงาน ภายใต้การปฏิบัติจริงผ่านการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ซึ่งนำไปสู่การนำองค์ความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ปรับใช้เป็นแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่สอดคล้องกับบริบทของหมู่บ้านอย่างแท้จริง

2. การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน

กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและคนจนในสังคมไทย ให้บรรลุเป้าหมายที่แท้จริงนั้น ไม่สามารถดำเนินการได้เพียงด้านใดด้านหนึ่ง เพราะปัญหาความยากจนมีปัจจัยและสาเหตุที่ทับซ้อนทั้งยังเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาสังคมอื่นอย่างเป็นพลวัต ดังนั้น กระบวนการแก้ไขปัญหา ดังกล่าว ให้ประสบผลสำเร็จมีความสอดคล้องกับแนวทางและสภาพปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้านกรณีศึกษา ต่างได้ใช้วิธีการบูรณาการแก้ปัญหาคความยากจนด้วยการจัดตั้งองค์กรชุมชน เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ปัญหาในระดับหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปความสำคัญได้ คือ

2.1 การใช้ทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ภายในหมู่บ้าน นำมาสร้างกลไกด้านงานพัฒนา ประกอบด้วยทุนทางสังคมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ พลังทางความคิด พลังความสามัคคี ภูมิปัญญา ขนบประเพณี และทุนทางสังคมที่เป็นรูปธรรม คือ ฐานทรัพยากร องค์กรทางสังคม ประชาญ์ ผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งทุนทางสังคมดังกล่าว ทั้ง 2 รูปแบบ ได้ถูกนำมาประยุกต์ปรับใช้ภายใต้การจัดตั้งองค์กรชุมชนที่มีความหลากหลายกิจกรรม แต่ส่งผลต่อวิถีคิดและการจัดการปัญหาในระดับหมู่บ้านที่ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืน

2.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างประชาชน ที่สามารถนำไปสู่การสร้างเป้าหมาย และมีรูปแบบวิธีการบูรณาการกิจกรรมงานพัฒนาในระดับหมู่บ้านอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน โดยเฉพาะการ

เรียนรู้ที่มีใช้จำกัดเพียงแต่การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในระดับหมู่บ้านแต่ยังหมายถึงการค้นหารูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต และการเรียนรู้นอกพื้นที่เพื่อเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์กิจกรรมงานพัฒนาอื่น แต่สามารถนำกลับมาประยุกต์ปรับใช้ให้สอดคล้องกับทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ ซึ่งส่งผลให้หมู่บ้านกรณีศึกษา มีความหลากหลายกิจกรรมงานพัฒนาสามารถตอบสนองความต้องการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างตรงเป้าหมาย

2.3 การสร้างส่วนร่วมด้านงานพัฒนา หมู่บ้านกรณีศึกษา ได้เปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ประชาชน ผู้นำ หน่วยงาน ได้เข้ามามีส่วนร่วมวางแผน ร่วมการตัดสินใจ และร่วมกันขับเคลื่อนงานพัฒนาในมิติต่างๆ ไปสู่การบรรลุเป้าหมาย นับแต่การรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรชุมชน การเลือกกิจกรรม การบริหารงานพัฒนา การรับประโยชน์ และการติดตามตรวจสอบ ซึ่งส่งผลให้งานพัฒนาสามารถตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน โดยเฉพาะประเด็นความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ ประชาชนมีขีดความสามารถด้านเงินออมทรัพย์ การแก้ปัญหาหนี้สินครัวเรือน การพัฒนาอาชีพ การจัดระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

2.4 กิจกรรมการพัฒนา ภายใต้การดำเนินงานขององค์กรชุมชน สามารถขยายกิจกรรม และหนุนเสริมกระบวนการคิด การตัดสินใจ และการจัดการ ในระดับหมู่บ้าน ดังกรณี สถาบันการเงินชุมชนที่จัดตั้งดำเนินงาน มีใช้มีบทบาทเพียงเป็นกองทุนการเงินหมุนเวียนทำกิจกรรมให้สมาชิกกู้ยืมเงินและสงคิน ซึ่งมีมิติด้านเศรษฐกิจแต่ภายหลังได้ต่อยอดสร้างกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาคุณธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในระดับหมู่บ้าน อาทิ การจัดสวัสดิการชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมไปพร้อมกับรณรงค์การลดละเลิกอบายมุขระดับบุคคลและครอบครัว หรือจัดให้มีการอบรมธรรมะทุกเย็นวันพระ ส่วนกิจกรรมธนาคารข้าวหมู่บ้าน นอกจากดำเนินการแก้ปัญหาเรื่องข้าวเปลือกขาดแคลนให้กับประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน ยังสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่ายได้ อาทิ การเลี้ยงปลาตก การเลี้ยงกบ ไร่บริเวณในครัวเรือน ยังสามารถขยายเพิ่มราย หรือนำไปช่วยงานบุญเพื่อนบ้าน

2.5 การบริหารงานพัฒนา ที่ดำเนินงานภายใต้องค์กรชุมชนของกรณีศึกษา ที่มีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน และส่งผลต่องานพัฒนาในหมู่บ้านส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการ กิจกรรม กติกาข้อตกลง ระบบบัญชี การเงิน ประชุม และการตรวจสอบ ซึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้องค์กรชุมชนที่จัดตั้งดำเนินการสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมงานพัฒนาในระดับหมู่บ้านได้อย่างต่อเนื่อง มีใช้เป็นเพียงกลุ่มกิจกรรมที่จัดตั้งดำเนินงาน เพื่อรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงานเมื่อสิ้นสุดภารกิจก็ยุติบทบาทและจัดตั้งใหม่เมื่อมีนโยบายจากหน่วยงานได้เข้ามาสนับสนุนอีกครั้ง

2.6 การสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นกระบวนการทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นภายใต้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและหนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งงานพัฒนาในระดับหมู่บ้าน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมได้ดำเนินการใน 2 ระดับ คือ การสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานที่ส่งผลเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสามารถนำมาประยุกต์สร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการบริหารงานและคิดค้นกิจกรรมการพัฒนามิติต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และการสร้างเครือข่ายเชิงกิจกรรม โดยใช้กิจกรรมงานพัฒนาภายใต้การดำเนินงานขององค์กรชุมชนสร้างเครือข่ายทางสังคมและยกระดับไปสู่การสร้างความร่วมมือ สร้างอำนาจการต่อรองกับภายนอก ทั้งด้านการผลิต การบริโภค การตลาด ดังนั้น

เครือข่ายกิจกรรม จึงเป็นเครือข่ายทางสังคมที่สามารถตอบสนองและสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

3. ผลที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน

การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน ภายใต้การใช้ทุนทางสังคม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การบริหารงานพัฒนา และการสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นกลไกขับเคลื่อนงานพัฒนา ซึ่งส่งผลต่อการตั้งรับปรับตัวในระดับหมู่บ้านสามารถสร้างความเข้มแข็งด้านงานพัฒนาสังคมและประชาชนมีขีดความสามารถพึ่งตนเองได้มีความเป็นอิสระด้านแนวคิดและมีวิธีการจัดการปัญหาในระดับหมู่บ้านได้อย่างเหมาะสมเกิดความยั่งยืน และการบูรณาการดังกล่าวนี้ ยังเป็นวิธีสำคัญที่เชื่อมร้อยกิจกรรมงานพัฒนาหมู่บ้านให้มีความสมบูรณ์เป็นเอกภาพ โดยเฉพาะแก้ไขปัญหาความยากจนและคนจน ซึ่งสะท้อนได้จากผลลัพธ์ที่ปรากฏในพื้นที่กรณีศึกษา คือ

3.1 สถาบันการเงินชุมชน ที่จัดตั้งดำเนินงานได้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน ที่เปิดบริการเงินสะสม เงินรับฝากออมทรัพย์ ให้กับสมาชิกและประชาชนในหมู่บ้าน ปัจจุบันสถาบันการเงินชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน มีเงินทุนหมุนเวียนมากกว่า 50 ล้านบาท ประกอบด้วย สถาบันการเงินชุมชนบ้านบูกกลางมีเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 24 ล้านบาท สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนบ้านนาโดนสามัคคี จำกัดจำนวน 23 ล้านบาท และกองทุนเงินหมุนเวียนบ้านหนองพระ จำนวน 3 ล้านบาท ส่วนธนาคารข้าวชุมชน นั้น มีปริมาณสำรองข้าวมากกว่า 30 เกียน ประกอบไปด้วย ธนาคารข้าวบ้านหนองพระ จำนวน 20 เกียน และธนาคารข้าวบ้านนาโดน จำนวน 15 เกียน

3.2 สถาบันการเงินชุมชน ทั้ง 3 หมู่บ้าน สามารถจัดบริการให้กู้ยืมเงินแก่สมาชิก เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนทั้งระดับบุคคล ครอบครัว เป็นแหล่งสนับสนุนการนำเงินกู้ยืมไปใช้เพื่อพัฒนาอาชีพสมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิกได้ใช้บริการกู้ยืมเงินจากสถาบันรวมทั้งสิ้น 47 ล้านบาท ประกอบด้วย สถาบันการเงินชุมชนบ้านบูกกลางให้บริการเงินกู้ยืมแก่สมาชิกจำนวน 340 คน จำนวนเงิน 23 ล้านบาท สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนบ้านนาโดนสามัคคี ให้บริการเงินกู้ยืมแก่สมาชิกจำนวน 1,200 คน จำนวนเงิน 23 ล้านบาท และบ้านหนองพระให้บริการเงินกู้ยืมแก่สมาชิกจำนวน 86 คน จำนวนเงิน 3 ล้านบาท ส่วนธนาคารข้าวบ้านหนองพระและบ้านนาโดน ต่างเป็นองค์กรชุมชนในระดับหมู่บ้านที่สร้างความมั่นคงด้านอาหารและเป็นแหล่งสำรองเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกเพื่อใช้เพาะปลูกภายในหมู่บ้าน

3.3 สถาบันการเงินชุมชน ได้จัดสวัสดิการชุมชนให้กับสมาชิกกรณีการเจ็บป่วย การเสียชีวิต และจัดทำโครงการพัฒนาสร้างที่อยู่อาศัยให้กับผู้มีรายได้น้อยมีฐานะยากจนจำนวน 16 ราย พร้อมกับพัฒนาสร้างอาชีพเพื่อมีรายได้ให้พอเพียงแก่การยังชีพ ประชาชนไม่ต้องอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน

3.4 กระบวนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต ในหมู่บ้านได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งยกระดับไปสู่การขยายกิจกรรมภายใต้การสนับสนุนให้ประชาชนได้รวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างบูรณาการ ซึ่งส่งผลสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่ของหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืน ดังกรณีการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองพระ และกองทุนปุ๋ยบ้านนาโดน

3.5 โครงการปลดหนี้ภายนอก ให้กับสมาชิกกรณีมีหนี้สินผูกพันภายนอกหมู่บ้าน โดยสถาบันการเงินชุมชนบ้านบูกกลาง ได้ดำเนินการเจรจาระหว่างเจ้าหนี้กับสมาชิก และเมื่อได้ข้อตกลงสถาบันการเงินชุมชนจะรับโอนยอดเงินกู้ยืมมาเป็นของสถาบันการเงินชุมชน ซึ่งส่งผลสมาชิกมี

ยอดเงินต้นและดอกเบี้ยชำระคืนที่ไม่เกินขีดความสามารถ ทั้งยึดอายุสัญญาเงินกู้ยืมที่เหมาะสมกับระยะเวลาการชำระคืน ปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วมโครงการมากกว่า 50 ราย

3.6 การพัฒนาทักษะ เทคนิควิชาการ เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ โดยคณะกรรมการองค์กรชุมชน จัดให้มีโครงการฝึกอบรมด้านการผลิต การแปรรูป การบริหารจัดการองค์กรชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ในหมู่บ้าน รวมทั้งสนับสนุนการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ในครัวเรือน

3.7 การสร้างภาคีความร่วมมืองานพัฒนา ลักษณะเครือข่ายทางสังคม เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในมิติต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างพลังงานพัฒนาของกรณีศึกษาในพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจ

4. บทสรุป

4.1 กระบวนการปรับตัวที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน เป็นความพยายามเพื่อการค้นหาแนวทางและรูปแบบการคงอยู่ของหมู่บ้านไม่ต้องล่มสลายไปพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศ หมู่บ้านกรณีศึกษาในพื้นที่ ต่างใช้วิธีสำคัญ คือการจัดตั้งองค์กรทางสังคม รูปแบบองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมในระดับหมู่บ้านนำมาสร้างกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ส่งผลต่อกระบวนการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประชาชนในหมู่บ้านได้เล็งเห็นความสำคัญการพัฒนาจิตใจด้วยการส่งเสริมการสร้างค่านิยมทางสังคม เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมส่วนบุคคลให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสม ส่วนในระดับหมู่บ้าน องค์กรชุมชนที่จัดตั้งดำเนินงาน ได้มีบทบาทสนับสนุนและสร้างกลไกพัฒนาศักยภาพด้านงานพัฒนาได้อย่างสมดุลและมีความยั่งยืนด้านงานพัฒนาในหมู่บ้าน

4.2 การบูรณาการองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและคนจน เนื่องจากวงจรหนี้สินและคนจน ซึ่งปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นนับอดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้น การบูรณาการจึงเป็นวิธีสำคัญที่นำไปสู่การสร้างเป้าหมายงานพัฒนา ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานและประยุกต์แนวคิด วิธีการ กิจกรรมงานพัฒนาในมิติต่าง ๆ ภายใต้การนำทุนทางสังคมของหมู่บ้านโดยนำมาจัดเรียงความสำคัญพร้อมทั้งยกระดับไปสู่การสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สมบูรณ์ ซึ่งส่งผลให้หมู่บ้านกรณีศึกษา มีความเป็นอิสระด้านงานพัฒนา ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการบูรณาการองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ลักษณะดังกล่าวนี้ ได้สะท้อนถึงระบบความคิดความเชื่อทางสังคมที่ให้ความสำคัญเชิงคุณค่าส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านต่างอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ทั้งยังมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนโดยเฉพาะคนจนในหมู่บ้าน ต่างมีพื้นที่ทางสังคมได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้านงานพัฒนาได้อย่างเท่าเทียมเกิดศักดิ์ศรี มีความภาคภูมิใจและสามารถอยู่ร่วมกันทางสังคมได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน ภายใต้ขอบเขตข้อค้นพบจากกรณีศึกษาครั้งนี้ สามารถนำไปสู่การการอภิปรายผลและข้อเสนอแนะการศึกษา ประกอบด้วย 6 ประเด็น คือ

1. ประเด็นความเท่าเทียมทางสังคม

นโยบายการแก้ปัญหาความยากจนและคนจน จากทุกรัฐบาลของประเทศไทยนั้น ได้กำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนเร่งรีบแก้ไข แต่พบว่าปัญหาดังกล่าว ยังไม่บรรลุนำมาซึ่งเป้าหมายที่แท้จริงและวิธีการแก้ปัญหาบางสถานการณ์กลับสร้างความทับซ้อนไม่มีมิติปัญหาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินการนำเงินงบประมาณแผ่นดินลงสู่หมู่บ้าน อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด เนื่องจากขาดระบบจัดการและการตรวจสอบที่เหมาะสม จึงส่งผลในระดับหมู่บ้านบางพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางแนวคิดและวิธีการจัดการบริหารงบประมาณระหว่างประชาชน หรือประชาชนกับหน่วยงาน

ประเด็นดังกล่าว โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2533) และวิทยากร เชียงกูล (2547) ต่างได้อธิบายถึงนโยบายการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา การกระจายการพัฒนาและความเท่าเทียมทางสังคมมีความสัมพันธ์กับอัตราการเติบโตด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับคนกลุ่มน้อย ขณะที่คนกลุ่มใหญ่ในภาคเกษตรกรรมไม่ได้รับประโยชน์จากการเติบโตด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาค้นคว้าที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในระดับหมู่บ้าน ภายใต้นโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวไปสู่การสร้างสังคมที่ทันสมัย ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะข้อบ่งชี้ในมิติที่อธิบายระดับความแตกต่างของการกระจายทรัพยากรทางสังคมที่ยังขาดความเท่าเทียม ขาดความเสมอภาค อาทิ ระดับรายได้ การถือครองปัจจัยการผลิต การเข้าถึงทุนทางสังคมยังมีสภาพความเหลื่อมล้ำ ทั้งยังเป็นปัจจัยสาเหตุที่ส่งผลเกิดปัญหาความยากจนและคนจนของประชาชนในประเทศระยะต่อมา

2. กระบวนการปรับตัวของประชาชน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นเพื่อก้าวไปสู่การสร้างสังคมที่ทันสมัยด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยนำปัจจัย ทุนทางสังคม ของประเทศมาสนับสนุนการพัฒนา ได้เป็นปัจจัยสาเหตุที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและค่านิยมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับการนำเสนอความเห็นของพิทยา ว่องกุล (2545) โดยเฉพาะการให้ความสำคัญเชิงคุณค่าการอยู่ร่วมกันทางสังคมที่ลดน้อยถอยลงสะท้อนได้จากระดับความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านมีความอ่อนแอลงอย่างต่อเนื่อง การปรับตัวด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนต่างหันกลับไปพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพิ่มขึ้นทั้งด้านการผลิต การยังชีพ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมก้าวเข้าสู่สังคมแบบการพึ่งพารอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักการเมือง มีลักษณะเชิงอุปถัมภ์อุปถัมภ์ ประชาชนต่างให้ความสำคัญมากกว่าคุณค่าการอยู่ร่วมสังคม

ดังนั้น การสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับหมู่บ้านให้มีความมั่นคงเข้มแข็งและเกิดขึ้นบนฐานรากของสังคมที่แท้จริง โดยประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านการผลิต การยังชีพ จากการศึกษา พบว่า กระบวนการปรับตัวของประชาชนในระดับหมู่บ้านเพื่อรู้เท่าทันและสามารถดำรงอยู่ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงนั้น การให้ความสำคัญประเด็นการจัดการทุนทางสังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมตั้งต้นของชุมชนท้องถิ่นที่มีความหลากหลายมิติและเป็นรากฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่นหากนำมาประยุกต์ปรับใช้เชิงบูรณาการกับนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนและคนจนย่อมส่งผลต่อกระบวนการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสอดคล้องกับบริบทชุมชนท้องถิ่นมากกว่านโยบายการพัฒนาของภาครัฐบาลที่รีบเร่งแต่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับของสังคม

3. การสร้างกลไกการบูรณาการเพื่องานพัฒนา

การบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในมิตินงานพัฒนาระดับหมู่บ้าน ต้องมีพื้นฐานการเกิดขึ้นและดำรงอยู่จากแนวคิดและเป็นวิธีการจัดการที่มีสาระสำคัญโดยแท้จริง มิใช่เป็นเพียงค่านิยมกล่าวอ้างแต่ขาดรายละเอียดขาดภูมิหลังเชิงบริบทความเป็นชุมชนท้องถิ่น ซึ่งผลการศึกษาในระดับพื้นที่ พบว่า การบูรณาการ นั้น เป็นทั้งแนวคิดและวิธีการที่ส่งผลให้งานพัฒนาในระดับหมู่บ้านมีความสมบูรณ์และนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยใช้มิตินงานพัฒนาด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เป็นกลไกขับเคลื่อนไปสู่การสร้างเป้าหมายงานพัฒนาร่วมกัน

ดังนั้น กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้แนวคิดและวิธีการบูรณาการองค์รวมชุมชนดังกล่าว ได้สร้างกลไกขับเคลื่อนงานพัฒนาในระดับหมู่บ้านที่ส่งผลต่อการจัดวางระดับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างประชาชนที่เหมาะสมเป็นเหตุผลและมีมิตินงานพัฒนาที่หลากหลายแต่มีความสมดุล เพราะหากให้ความสำคัญใช้เม็ดเงินหรือเงินงบประมาณเป็นปัจจัยหลักเพียงมิติด้านเดียวขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหา แต่ขาดการพัฒนาคุณธรรมในระดับบุคคลและครอบครัวก็ยากที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนได้สำเร็จ

4. สร้างการกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น จะต้องมียุ่ทุกขั้นตอนของแนวคิดและวิธีการของงานพัฒนา เพราะเป็นพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพประชาชนที่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบมีขั้นตอนและยั่งยืน หากขาดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นย่อมส่งผลให้การแก้ปัญหานั้นเป็นเพียงการทุเลาหรือชะลอปัญหาท้ายสุดปัญหาดังกล่าว ก็จะกลับมาสู่จุดเริ่มต้น โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและคนจน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐบาลแต่เกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น จากผลการศึกษา พบว่า ภายใต้แนวคิดและวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ทุกมิติของงานพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพ ผลสำเร็จและความยั่งยืนของงานพัฒนาที่แท้จริง

5. การพัฒนาในมิติเศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน

ความมีอิสระทั้งด้านการผลิตและการบริโภคของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและมีความยั่งยืนที่แท้จริง จากการศึกษา พบว่า หลายหมู่บ้านต่างได้นำแนวคิดและวิธีการจัดการปัญหาโดยใช้มิติเศรษฐกิจชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน นำมาประยุกต์ปรับใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของหมู่บ้าน

ดังนั้น หากให้ความสำคัญกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้การบูรณาการงานพัฒนาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลักนั้น ภาครัฐบาลและภาคงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญแนวคิดและวิธีการพัฒนาในมิติเศรษฐกิจชุมชน และวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เพราะสามารถนำไปใช้สร้างกลไกงานพัฒนาได้อย่างมีศักยภาพด้านการผลิตและการบริโภคของประชาชนให้มีความเป็นอิสระพึ่งตนเองได้ ทั้งยังสะท้อนถึงระบบความคิดความเชื่อเชิงคุณค่าทางสังคมที่ประชาชนต่างอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูล ซึ่งภาครัฐบาลและภาคงานพัฒนาหากยกระดับแนวคิดและวิธีการดังกล่าว กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาและกระจายแนวคิดวิธีการ

ดังกล่าวไปสู่ทุกส่วนของสังคม ย่อมส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่โดยไม่ตกอยู่ภายใต้กับดักของลัทธิบริโภคนิยมทั้งยังลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมลงได้

6. การศึกษาวิจัยประเด็นกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ นั้น สำหรับผู้ศึกษาเห็นควรน่าจะมีผู้ทำการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวให้มากขึ้น เพราะยังมีผู้ทำศึกษาน้อยมากโดยเฉพาะการเลือกใช้กรณีศึกษาในระดับพื้นที่เป็นขอบเขตการศึกษา เนื่องจากการบูรณาการการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ที่มีบริบทความแตกต่างกันย่อมมีมิติเชิงรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย และหากผลการศึกษาที่ปรากฏขึ้นในมิติที่มีความแตกต่างหลากหลายนี้ ได้ยกระดับนำไปประยุกต์ปรับใช้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศโดยสร้างพื้นที่ต้นแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ ก็ย่อมส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นมีแนวคิดและวิธีการจัดปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายในและความต้องการของประชาชน ทั้งยังขยายผลไปสู่การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือด้านงานพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนและคนจนในระดับต่างๆ ได้อย่างแท้จริงต่อไป

บรรณานุกรม

- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2533). *การพัฒนาประเทศไทยแนวคิดและทิศทาง*. รวมบทความและคำบรรยาย 2514-2534: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- วิทยากร เชียงกูล. (2547). *พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคความยากจน*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถัทรรศน์.
- พิทยา ว่องกุล. (2545). “ปัญหาการวางยุทธศาสตร์เพื่อนำการศึกษาสู่ชุมชนและสังคม” ในคนจนไทยในภาวะวิกฤต. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ. หน้า 48-50. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: ตำราในโครงการตำราพื้นฐานคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Leedy, P.D. (1997). *Practical Research Planning and Design*, United States of America Prentice-Hall, Inc.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: design and methods*, United Kingdom, Sage Publications, Inc.